Kleine Kolk van Hoogerbrugge in Huissen

CULTUURHISTORIE

BLAUWBEKKEND VAN DE KOU WACHTEN OP HULP

ACHTERGRONDEN

Het wiel ontstond door een doorbraak van de Holthuizerdijk in 1433. Dit leidde tot overstroming van bijna de hele Betuwe. Blauwbekkend van de kou, wachtten de naar de daken gevluchte dorpelingen op hulp. Vanuit Arnhem werd een vat met haring naar de vernikkelde, hongerige Betuwnaren gezonden. Na de watersnood werd buitenom het wiel een nieuwe dijk gelegd. De kolk werd daardoor binnengedijkt.
Het dijkherstel werd uitgevoerd door de dijkstoel van het Gelderse Ambt Over-Betuwe. Dat was ongewoon omdat Huissen behoorde tot het hertogdom Kleef. Als Kleefse enclave was Huissen de baas over zijn eigen dijken. Niet op de vingers gekeken door de Over-Betuwse dijkgraaf, verwaarloosde het zijn dijken. Deze vormden daardoor een achilleshiel, een zwakke plek, in de Betuwse dijkring. Dijkbreuken zoals in 1433 veroorzaakten peilloos leed in een groot deel van het Nederlandse rivierengebied. De wijdverbreide ellende en de bokkige houding van het Kleefse Huissen noopten de Over-Betuwse dijkstoel de beurs te trekken voor het herstel en onderhoud van de Holthuizerdijk.
Lange tijd zwaaide de dijk buitenom de Kleine Kolk heen, knikte naar binnen en beschreef vervolgens een krullende beweging aan de rivierkant van de nabije Grote Kolk. Maar in de achttiende eeuw werd deze krinkeldewinkel rechtgetrokken. Daarbij geraakte een deel van de Malburgse Polder binnendijks. Gelegen tussen de beide Holthuizer kolken, werd dit uiterwaardenstuk bekend als Het Eiland. Hier werden moerassen, resultaat van winning van dijkspecie, gecultiveerd door aanleg van rabatten. Deze raakten in de schaduw van populieren en zwarte elzen. In de zuidwesthoek van het Eiland liggen nog relicten van de dijk die oorspronkelijk, rond 1300, in Holthuizen werd gebouwd.
De overlevering rept van spokerijen in de boerderij Groot Holthuizen. Ze hielden verband met een moord. Het drama gebeurde in de strenge winter van 1794-'95, met de Franse invasie. Huissen werd destijds verdedigd door keizerlijke troepen, onder meer Kroaten. Op Groot Holthuizen woonden toen de gebroeders Brandts. Op een nacht verschenen hier Kroatische soldaten. Ze eisten horloges van de bewoners. Maar de gebroeders Brandts gaven geen gehoor aan de verlangens. Opeens hief een van de Kroaten zijn sabel en hakte de 60-jarige Theodorus Brandts hoofd en hand af. Het bloedige voorval had plaats op 11 januari 1795. Het kreeg nog een mysterieus, huiveringwekkend staartje. Bewoners van de boerderij vertelden namelijk in latere tijd dat het niet pluis was op een opkamer. Het wapen van de moordenaar – de sabel – zou hier in lichtgevende gedaante rondzweven.
Het verhaal wil dat in de Kleine Kolk in de vorige eeuw een reuzensnoek is gevangen. Twee vissers klaagden steen en been over teruglopende visvangst. De snoek werd ervan verdacht de boosdoener te zijn. Op een dag zag het duo een kanjer van een snoek roerloos in de kolk staan. Een van hen gooide een zware steen op de reuzenvis. Het projectiel was fataal voor het dier, dat morsdood het water werd uitgesleept. Het bleek anderhalve meter lang te zijn en liefst twintig kilo te wegen. Het grote lijf, de geweldige bek en de vervaarlijke tanden van het monster joegen een dochter van de familie Hoogerbrugge zoveel schrik aan dat ze niet meer durfde te zwemmen in het wiel. Anderen stelden haar echter gerust; zwemmen zou veilig zijn in het open kolkwater. Maar de plomp moest worden vermeden. Want daar zouden de geduchte jagers van de kolk in hinderlaag liggen.

LANDSCHAP

TAND DES TIJDS ZICHTBAAR NA DIK EEN HALF MILLENNIUM

KWALITEITEN

Bijna zes eeuwen oud, behoort de Kleine Kolk tot de oudste dijkdoorbraakkolken van Nederland. De plas vertoont nog dat voor een wiel zo kenmerkende ronde gezicht. De kolk heeft nog een relatie met de dijk, al is de nabije dijkkronkel verdwenen door een dijkverlegging. Het schaduwrijke, vochtige Eiland herinnert nog aan die operatie en aan de behoefte aan dijkspecie voor het veelvuldige reparatiewerk aan de zwaar belaagde Holthuizerdijk. Op het Eiland zijn nog relicten van de oorspronkelijke, Middeleeuwse dijk te ontwaren. Eiland en wiel staan nog bloot aan kwel. Deze werd in toom gehouden door een kweldam, die nog

Kleine Kolk van Hoogerbrugge in Huissen

heel goed te onderscheiden is langs het laantje tussen de dijkafrit en de manege. Meidoorns en vlieren tooien en belommeren de Holthuizerdijk, een van de mooiste dijken van het rivierengebied. De dijk is daarmee even schaduwrijk als in 1727 toen hij vergeven bleek te zijn van essen, iepen en heggen.

MANCO'S; GEVAREN

Het wiel is al vervreemd van de dijk door ongebreidelde groei van bomen en struweel aan de westkant van de kolk. 's Zomers is de oude plas vanaf de dijk niet meer te overzien. Minpunt is ook dat de kolkoevers zijn aangetast door stort van betonafval en de aanleg van een open manege. Daarnaast is de kweldam deels onherkenbaar. Overigens verwildert de plas in alarmerend tempo; sommige kolkdelen zijn zelfs al verland.

LANDSCHAPPELIJKE AANBEVELINGEN

- Mettertijd is er nogal wat bladafval in het wiel beland. Een omstandigheid, die de verlanding in de hand werkt en die ook de waterkwaliteit bedreigt. Vandaar dat het raadzaam is de kolkbodem eens fiks op te schonen.
- Bij die gelegenheid gedempte of sterk verlande plasdelen rond de zuid- en westoever herstellen.
- Ook overgaan tot uitbaggering van de al sterk verlande verbinding met de nabijgelegen Grote Kolk van Hoogerbrugge. Daarbij een geul van enige meters diep maken om de verbinding tussen beide wielen robuuster te maken en de bewegingsvrijheid van de vis door de seizoenen heen te begunstigen. Eventueel kan een bootje zorgen voor de verbinding tussen manegeterrein en Eiland.
- Van belang is ook het schoonmaken van de oevers. Brokken puin en zwerfvuil, waaronder plasticemmers, op de zuidwestelijke oever en elders opruimen.
- De steile oever bij de open manege als het even kan natuurlijker – met zacht hellend beloop – inrichten. Het zou mooi zijn als de open manege wat verder van de kolkoever af zou kunnen worden geplaatst.
- Bikkelhard nodig is een herstel van de relatie tussen wiel en dijk. En wel door het verwijderen van geboomte en struiken bij de noordwestelijke oever.
- Daarenboven het dijktalud maaien en openingen scheppen in het struweel op de dijk. Zo ontstaat weer volop uitzicht vanaf de dijk op de kolk en zal het dijklichaam optimaal spreken in het landschap.
- Op het Eiland liggen nog overblijfselen van rabatcultuur. Mettertijd moet dit oord drassig zijn geworden door winning van dijkspecie. Dit drasland werd gecultiveerd door aanleg van rabatten. De vervaagde greppels tussen de rabatten kunnen worden hersteld. Daardoor zal hier ook meer kwel optreden, wat zal helpen om de verlanding te keren.
- Verder de aan de zuidrand van het Eiland gelegen relicten van de dijk van vóór 1433 profileren en markeren met knotwilgen.
- Aan de zuidwestkant van het Eiland kan de locatie van die Middeleeuwse dijkresten worden benadrukt door deze als het ware het wiel in te leiden. Gedacht wordt daarbij aan plaatsing in de kolk van een halve cirkel van palen. Vanaf het pad op de kweldam kan dan de locatie van een deel van de dijk die oorspronkelijk oprees in Groot Holthuizen worden herkend.
- Gewenst is ook een versterking van de relatie tussen kweldam en wiel. Dat kan door het vernatten van het verlande, westelijke, plasdeel en door creatie van een zichtas in de schaduwrijke zuidwesthoek.

RECREATIEVE AANBEVELINGEN.

- Een pleisterplaatsje kan worden aangebracht op de zuidwestelijke kolkoever.
- Een wandelroute kan leiden via de kweldam van de Kleine Kolk en over de nabije dijk naar het grenspaaltje van Holthuizen, bij de gemeentegrens van Arnhem.
- Op een infopaneel de historie van het oeroude binnenwiel belichten. Dit programma vormt onderdeel van de Holthuizer Waterwolfroute (zie toelichting streefbeeld wielen bij Klein Holthuizen).

Kleine Kolk van Hoogerbrugge in Huissen

- Verder ervoor zorgen dat de brede sloot ten noorden van het Eiland behoorlijk diep blijft en dat de verlande en gedichte kolkdelen bezuiden het Eiland weer worden open gegraven. Met die maatregelen belooft het Eiland een ongestoord arcadia voor vogels en amfibieën te worden.
- Eind vorige eeuw werd de nachtegaal gespot bij de oostelijke kolkoever, aan de rand van het Eiland. Deze rossig bruine lijster, fameus om zijn melodieuze nachtelijke concerten, voelt zich happy in bij waterpartijen oprijzende bossen met dichte onderbegroeiing, liefst kreupelhout. De vogel leeft van wormen, insecten en bessen. De laatste zijn in overvloed te vinden in de hagen op de Holthuizerdijk. De schichtige nachtegaal vraagt om absolute rust. Zijn aanwezigheid op en rond het Eiland vormt dan ook een waarborg voor de ingetogenheid die is gewenst bij het beleven van de Holthuizer wielenpracht.

KOLKOMGEVING

- Door kap van het nodige geboomte en struweel kan langs het dijktalud de ontwikkeling van bloemrijk grasland extra worden gepusht.

ECOLOGIE

NACHTELIJK ZANGTALENT, BEWAARENGEL VAN DE RUST

ECOLOGISCHE OPMERKINGEN BIJ DE LANDSCHAPPELIJKE VOORSTELLEN

KOLK

- In en om de oude plas groeit een weelde van planten. Op het wiel zelf prijken witte waterlelie en gele plomp, langs de oevers rietpartijen. Kolk en omgeving vormen ook een vogeleldorado. In 1993 broedden liefst 42 vogelsoorten in de omtrek, waaronder broedvogels als fuut, nachtegaal, patrijs, steenuil en wielewaal. Aantrekkelijk voor het gevogelte is de afwisseling van water, moeras en groen, dankzij met name de kwel die zich met hoge Rijnstanden manifesteert in Groot Holthuizen. Hierdoor kan het waterpeil in de kolk en op het nabije Eiland door het jaar heen sterk schommelen. Het wiel kan daarbij flink aanzwellen. Wiel en omtrek blijken eveneens een paradijs voor amfibieën en vleermuizen te zijn.
- Herstel van de verlande greppels van de rabatcultuur op het Eiland is gunstig voor de amfibieën. Zeker als deze ingreep gepaard gaat met het scheppen van meer lucht in de bosschages die de rabatgreppels beschaduwen.

Kleine Kolk van Hoogerbrugge in Huissen